

UDK 811.163.6'367:811.16'367

Andreja Žele

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

SLOVENSKA SKLADNJA V PRIMERJALNI SKLADNJI SLOVANSKIH JEZIKOV

Prispevek predstavlja osnovne smernice mednarodnega projekta slovanske skladnje in v projekt vključeno slovensko skladnjo, ujeta v posplošene (univerzalne) vzorce primerjalnih obravnav. Tako so v smislu posameznosti in posebnosti v splošnosti na slovenskem gradivu obravnavani in hkrati preizkušani posplošeni pomensko- in strukturnoskladenjski slovanski stavčni obrazci, s tem pa je opozorjeno tudi na skladenjske posebnosti slovenščine.

The article presents the basic guidelines of the international Slavic syntax project and the Slovene syntax included in the project, circumscribed by the generalized (universal) patterns of comparative treatments. Hence, generalized semantic syntactic and structural syntactic Slavic sentence paradigms are treated and (at the same time) tested in terms of the individual and special within the general, which also points out the syntactic peculiarities of Slovene.

Ključne besede: pomenskovezljive skupine glagolov, stavčni obrazec, kontekstni/brezkontekstni argument, povedki prvega/nizjega in drugega/višjega razreda

Key words: semantic valency groups of verbs, sentence paradigm, contextual/acontextual argument, predicates of first/lower and second/higher orders

Vseslovanski projekt z delovnim naslovom *Primerjalna skladnja slovanskih jezikov druge polovice 20. stoletja* vodi in koordinira prof. dr. Stanisław Karolak. Nosilka slovenskega dela projekta je prof. dr. Ada Vidovič Muha, sodelavki pa doc. dr. Simona Kranjc in doc. dr. Andreja Žele.

Namen strokovnega sodelovanja je v primerjalno obravnavo skladenj slovanskih jezikov vključiti tudi slovensko skladnjo in v okviru posplošenih primerjalnoslovanskih pomensko-skladenjskih vzorcev opozoriti tudi na slovenske skladenjske posebnosti. Profesor S. Karolak od aprila 2001 usmerja delo v smislu posplošenega oz. splošnoveljavnega pomenskoskladenjskega modela s konkretnimi zgledi pomensko- in strukturnoskladenjskih obrazcev iz poljščine. Z vidika pomensko-slovničnih stavčnih obrazcev so iz obravnave izvzeti brezosebni stavki, enoudeleženski stavki (z enovezljivim glagolom) in stavki s trpnikom. Za izoblikovanje pomenskoskladenjskih obrazcev so bile dane poenotene legende simbolov.

Upoštevana je tudi osnovna funkcijska zvrstnost – iz vsakega od petih določenih besedilnih tipov (uradovnega, naravoslovno-tehničnega, družboslovnega, političnega in leposlovnega besedila, vsa iz druge polovice 20. stoletja) je bilo za pomensko-skladenjsko analizo po načelu popolnega izpisa izpisanih 500 stavčnih povedi.

1 Splošna izhodišča

Izhodiščni vidik je onomaziološki – iz pomena v izraz. Ločevanje med pomensko-skladenjsko in strukturnoskladenjsko vezljivostjo pomenskoskladenjsko izpostavlja intenco, strukturnoskladenjsko ujeta v minimalni stavčni vzorec (= samo obvezno izraženi udeleženci glede na intenco določenega glagolskega pomena; razlike med

pomeni glagola se eksplicitno izražajo z obveznim izpisom udeleženca oz. njegovega določila). V zvezi z možnostjo eksplicitne /ne/izraženosti obveznega udeleženca je upoštevano tudi sobesedilo. Zaradi poenotenosti vseslovanskega projekta so upoštevana osnovna skladijska poimenovanja, prevodno povzeta iz Karolakove poljske skladnje: wyrażenie = poved : zdanie = stavek, zdanie minimalne = minimalni stavek – stavek s samo relevantnimi/obveznimi udeleženci oz. določili, zdanie elementarne = elementarni/izhodiščni stavek – izhodiščna/osnovna zgradba stavka (kot osnova/izhodišče za nadaljnje možne pretvorbe, PSPA (podstawowe struktury predykatowo-argumentowe) = pomenska podstava / propozicija stavčne povedi.

Razmerja med pomenskimi podstavami povedi in njihovimi strukturoskladijskimi uresničitvami so univerzalna, kar pomeni, da se usmerjenost pomenskopodstavnih sestavin povedi vedno vsaj delno izraža tudi pri ubeseditvi, na besedilni ravni. Ravno upoštevanje sobesedila uspešno rešuje in večravninsko razjasnjuje pomensko-skladijsko-izrazijsko obveznost in neobveznost udeležencev oz. določil.

Če bi za izhodišče obravnave vzeli samo strukturoskladijske modele, nam ostanejo samo posplošene lastnosti na stavčnočlenski ravnini, tj. razlikovanje med konstitutivnimi in nekonstitutivnimi členi in /ne/zapolnitev obveznih in neobveznih stavčnih vlog (t. i. obligatorni in fakultativni stavčni položaji). Prazni stavčni položaji pa so lahko posledica pomensko neopredeljene ali pomensko posplošene sestavine iz pomenske podstave povedi. Razlikujejo se torej strukturoskladijski obrazci z izraženimi ali neizraženimi obveznimi ali neobveznimi udeleženskimi določili, vezanimi na potencialno dane stavčne položaje v stavčnih povedih.

1.1 Legenda simbolov, uporabljenih v pomensko- in strukturoskladijskih vezljivostnih obrazcih:

V = povedki 'prvega/nížjega razreda' ali povedki s konkretnimi glagoli s **samo** predmetnimi udeleženci v enostavni povedi;

W = povedki 'drugega/višjega razreda' ali t. i. razlagalni oz. razmerni povedki oz. tudi povedki z abstraktnimi glagoli s **tudi** nepredmetnimi udeleženci in udeleženskimi odvisniki (t. i. pomenskopodstavna določila: U_p/O_p) v večstavni (zloženi) povedi. Sem sodijo tudi naklonski in fazni glagoli. Povedki višjega reda lahko vzpostavljajo razmerje med t. i. jedrnim in notranjim povedkom – vključujejo razmerne pomenske sestavine (seme), ki omogočajo oz. odpirajo skladijske vloge oz. pomene drugim povedkom (navadno prvega reda). Razmerje med jedrnim in notranjim povedkom vzpostavlja koreferenčno razmerje med prvim udeležencem notranjega povedka in prvim udeležencem jedrnega povedka pri glagolih tipa *odločiti se, priznati, odvaditi se, obljubiti, obvezati se* ipd. v *Peter se je odločil, da odpotuje, Peter je obljubil, da se bo poboljšal*, in med prvim udeležencem notranjega povedka in drugim udeležencem jedrnega povedka pri glagolih tipa *obvezati, opominjati, sumiti, preprič(ev)ati* ipd. v *Peter se je obvezal Ani, da bo varoval skrivnost, Ana je prepričevala Petra, naj se oženi z njo*.

NV, NW = posamostaljeni oz. popredmeteni različici zgornjih vrst povedkovih glagolov;

C = stavek oz. potencialna stavkotvorna enota;

P = pomenska podstava stavka (U_p/O_p = simbol označuje tudi odvisnike tipa: /.../, da ...);

x, y, z, v = razpoložljive/napovedljive predmetne udeleženske vloge, ki odpirajo mesta različnim možnim udeležencem kot spremenljivkam;

p, q, r, s = razpoložljive/napovedljive nepredmetne udeleženske vloge (tudi v stavčni obliki), ki odpirajo mesta različnim možnim udeležencem kot spremenljivkam;

a, b, c = zapolnjene (z udeleženci) udeleženske vloge kot vezljivostne stalnice;

$U_{x,y,z,v,p,q,r,s}$ = izraženi vezljivi udeleženci z določenimi vlogami x, y, z (delovalniki + okoliščine); s tem simbolom je označen udeleženec ali njegov metonimično izražen del oz. sestavina;

$\emptyset_{x,y,z}$ = v okviru stavčne povedi neizraženi pomenskoskladenjsko obveznovozljivi udeleženci (implicirani v povedkovem glagolu) brez upoštevanja sobesedila;

$0_{x,y,z}$ = v okviru stavčne povedi neizraženi pomenskoskladenjsko neobveznovozljivi udeleženci z upoštevanjem sobesedila; znani in izraženi so v sobesedilu (tj. vezani na sobesedilo ali že na odvisni stavek v isti zloženi povedi).

( ) = za predmetne udeležence;

[ ] = za nepredmetne udeležence oz. za druge pomenskopodstavne/propozicijske udeležence.

1.2 Na delovnem sestanku s profesorjem S. Karolakom je bila predlagana tudi poenotena in poenostavljena delitev glagolov na pomenskovezljivostne skupine: 1 statični glagoli (*biti, prebivati, ležati, stati, dotikati se* ipd), 1.1 statičnorazmerni glagoli z nadpomnenko *imeti* (*vsebovati, obsegati, želeti, hoteti* ipd.), 2 procesni glagoli (*postajati, trajati, boleti, celiti se* ipd.), 3 dogajalni glagoli (*dogajati se, preživljati, rasti* ipd.), 3.1 operativni glagoli (*ravnati, upravljati, usmerjati, gojiti* ipd.), 3.2 kreativni glagoli (*ustvarjati, oblikovati* ipd.), 3.3 destruktivni glagoli (*razbijati, ruvati, trgati* ipd.), 3.4 glagoli premikanja (*premikati (se), gibati (se), hoditi, iti* ipd.).¹ S pomenskoskladenjskega vidika oz. glede na določen skladenjski pomen v povedi se naštetih glagoli pojavljajo kot povedki prvega/nižjega razreda ali kot povedki drugega/višjega razreda.²

Zgornja posplošena delitev se prekriva z glavno splošno delitvijo glagolov na vezljivostne pomenske skupine v slovenščini (le da skupina t. i. operativnih glagolov zaobjema tudi glagole govorjenja/mišljenja/razumevanja, skupina t. i. destruktivnih glagolov pa glagole sprememb in splošnih sprememb s premikanjem).

¹ S. Karolak (2001: 22–25) glede na vezljivostne zmožnosti glagole podrobneje deli na glagole 1) hotenja, prizadevanja, pričakovanja, 2) čutenja, 3) pohvale, nagrade, poplačila, povrnitve, 4) procesov – umiranja, rasti, usihanja/venenja, omedlevanja, 5) dejavnosti – hoje, sprehanjanja, vožnje, branja, pisanja, govorjenja, igranja, 6) dogodka – rojevanja, izginjanja, pojavljanja, vstopanja, odkrivanja, stvarjenja, 7) stanjskosti (biti čist/zadolžen/zaljubljen/suh/suša, 8) vede, znanja, resnice, vere, zavesti, razumevanja, 9) nameščanja, posajanja, prenehanja, pričakovanja, upanja, 10) vzroka (povzročiti, sprožiti), 11) zanikanja, ugovarjanja, oporekanja.

² Pod vplivom pomenskih delitev A. Wierzbicke (1972) S. Karolak (2001: 24–25) ločuje 'proste pomene' (pojęcia proste) in 'sestavljene pomene' (pojęcia złożone); sama proste glagolske pomene opredeljujem kot temeljne pomene, sestavljene glagolske pomene pa kot specializirane pomene. S. Karolak še dodaja logično ugotovitev, da na splošno v jezikih prevladujejo sestavljeni pomene. T. i. sestavljene glagolske pomene deli v pomenske skupine glagolov 1) predvidevanja, pričakovanja, slutnje, 2) nadejanja, upanja, želje, 3) straha, slutnje, 4) nanašanja, 5) obljube, veljave, 6) govorjenja, 7) zmote, 8) pomoči, 9) laži, 10) namere, 11) zanimanja, 12) maščevanja, 13) oštevanja, zmerjanja, 14) raziskovanja, preiskovanja.

1.2.1 Pri obravnavi je pri obravnavi možnih pomensko- in strukturoskladenjskih obrazcev za posamezne glagolske pomenskovezljive skupine in v ustaljenih pomensko-slovničnih stavčnih vzorcih upoštevan tudi vid – tako z vidika tvorjenosti glagolov (npr. predpanske tvorjenke oz. sestavljenke) kot tudi v smislu t. i. vidskega pomena stavka, ki naj bi se ga dalo docela razbrati šele iz stavčnega položaja glagola oz. iz njegovega konkretnega skladijskega pomena. Vid je tudi v slovenščini obravnavan kot stalna (inherentna) slovnična lastnost oz. kot slovnikokategorialna lastnost glagolskega besedja (Vidovič Muha 2000: 34). Vidskost je vključena v pomenskosestavinskost glagolov in zato prek različne morfemske sestave glagolov (glagolskih tvorjenk in netvorjenk s širšo temeljno ali zoženo pomenskostjo) vpliva tudi na t. i. vezljivostne pomenske sestavine oz. seme. Za slovenske glagolske tvorjenke s predpanskim obrazilom oz. sestavljenke je bil že sistemsko predstavljen vezljivostni vpliv osnovnih pomenskih vrednosti predpanskih obrazil – 'faznost (začetnost/trenutnost/končnost)', 'rezultativnost (enkratna/večkratna)' in 'lastnost/mera (stopenjskost/količinskost)'.³ Na splošno velja, da je glagolska predpanskoobrazilna tvorjenka oz. sestavljenka prehodna, ko je faznosti dodana rezultativnost ali lastnost. Pomenska vrednost predpanskega obrazila vpliva tudi na udeležensko vlogo vezljivostnega določila, kar lahko s pomenskopskladenjskimi vezljivostnimi obrazci potrdijo nadpomenske glagolske tvorjenke s skladijskopodstavnim *delati*, *dati*, *biti* ali *iti*, npr. nadpomenska *dodelati* s skladijskopodstavnim *delati*: *dodelati* – 'končnost' (Fk): 1) 'absolutna končanost dejanja' – 'končati delo': *Duhovnik domašuje*, *Bolnik dotrpi*; 2) 'relativna končanost dejanja': *Kmet dobrana/dogospodari/dokosi/dokuje/domlati/domolze*, *Mati dohrepeni/domodruje/dopoje*; 3) 'rezultativnost': 'opraviti/izdelati kaj do konca': *Dooral je njivo*, *Dopil je vino*, *Dopleta je jopico* ipd.; 4) 'lastnost': 'opraviti dokončna dela za lepši videz, boljše kakovost': *Dočakal/Dobojeval je zmago za zatirane*, *Dosegel je sporazum*, *Dočaral je lepše življenje za otroke* ipd.

2 Onomaziološki vidik skladijske obravnave je predstavljen v smeri logičnopomenska funkcija $P(x, y) > \text{pomenskopskladenjski obrazec } C(a, b) > \text{strukturoskladenjski obrazec } V(U_x, U_y)$ v *Don Kihot se je vojskoval z mlino na veter*, *Peter je hrepenel po domu*, *Marija se je zaljubila v sošolca* ipd. In še različna razmerja tipa $Mati je zbudila otroka$ v $P(x, y) > C(a, b) > V(U_x, U_y)$ nasproti *Otrok se je zbudil* v $P(x) > C(a) > V(U_x)$.

Z vidika zapolnitve možnih udeleženskih vlog v razmerju logičnopomenska funkcija: pomenskopskladenjski obrazec se posplošene pomenskopskladenjske funkcije delijo na nezapolnjene/odprte, npr. $P(x, y) > C(x, y)$ v *Zaljubil se je*, *Izgubil se je*, $P(x, y, z) > C(x, y, z)$ v *Radi so pomagali*, *Krade*, na zapolnjene/zaprte ali delno /nel

³ Vpliv tvorjenosti besed na njihovo vezljivost obravnava A. Vidovič Muha v razpravi *Glagolske sestavljenke – njihova skladijska podstava in vezljivostne lastnosti* (1993). S primerjanjem glagolskih sestavljenk z njihovimi skladijskopodstavnimi glagoli in z ustreznimi nesestavnimi glagoli, npr. *izpisati* : *pisati* iz : *pisati*, z upoštevanjem celotnega gradiva SSKJ ugotavlja, da je predpansko obrazilo pretvorba (vsaj) enega skladijskopodstavnega glagolskega razmerja, kar zoži vezljivostno polje tvorjenega glagola (izjema so sestavljenke s samo faznim predpanskim obrazilom). V razmerju med sestavnim (tvorjenim) in nesestavnim glagolom pa so spremembe predvsem v okviru leva – desna vezljivost, npr. *izbuljiti oči* : *buljiti* ipd.

zapolnjene/delno odprte/zaprte, npr. $P(x, y) > C(a, b)$ v *Tone se je zaljubil v znanko*, *Tone se je izgubil v velikem mestu*, $I C(a, y)$ v *Tone se je zaljubil*, *Tone se je izgubil*, *Ana je vdova* $I C(x, b)$ v *Zaljubil se je v znanko*, *Izgubil se je v velikem mestu*, $P(x, z) > C(a, b, c)$ v *Prostovoljci so radi pomagali ogroženim z zdravili*, *Prostovoljci so dajali zdravila ogroženim*, *Vojaki so odstranili mine s polj* $I C(a, b, z)$ v *Prostovoljci so radi pomagali z zdravili*, *Vojaki so odstranili mine* $I C(x, b, c)$ v *Radi so pomagali ogroženim z zdravili*, *Odstranili so mine s polj* $I C(a, y, c)$ v *Prostovoljci so radi pomagali ogroženim*, **Vojaki so odstranili s polj* $I C(a, y, z)$ v *Prostovoljci so radi pomagali*, **Vojaki so odstranili* $I C(x, b, z)$ v *Radi so pomagali z zdravili*, *Odstranili so mine* $I C(x, y, c)$ v *Radi so pomagali ogroženim*, **Odstranili so s polj*. Primeri za obrazec $P(x_{part}) > C(a) > V_{kopula} U_x / O_{x(pers)} / \emptyset$ so *(Janez) je logik/moder*, še s količinskim dopolnilom (Q), npr. $P_2(x) [Q(P_1)] > C_2(x) [Q(C_1)] > V_{kopula} QU_x / O_{x(pers)} / \emptyset$ v *Vsi/Nekateri učenci so skromni*, in $P(x) > P_1[P_2(x)] > C(x) > C_1[C_2(x)] > V_{E-kopula} U_x / O_{x(pers)} / \emptyset$ v *Obstajajo vrtnice brez trnov*, *Obstajajo imena, ki nič ne označujejo*, *Obstajajo praznoverni ljudje* ipd. Razmerje pomenskoscladenjski obrazec : strukturnoscladenjski obrazec povedno dodatno označuje še neupoštevanje sobesedila (obvezni neizraženi (implicitni) udeleženec $\emptyset$) ali upoštevanjem sobesedila (neobvezni (samo v sobesedilu izraženi) udeleženec 0), kar daje zgornjim primerom še dodatno sporočilnost o t. i. /ne/besedilni vezljivosti: – z neupoštevanjem sobesedila ($\emptyset$): $C(a, b) > V U_x, U_y / C(a, y) > V U_x, \emptyset / C(x, b) > V \emptyset, U_z$ z možnostmi /ne/eksplicitne izraženi, npr. $V U_x, (U_y) / V(U_x), U_y; C(a, b, c) > V U_x, U_y, U_z / C(a, b, z) > V U_x, U_y, \emptyset / C(x, b, c) > V \emptyset, U_x, U_z / C(a, y, c) > V U_x, \emptyset, U_z / C(a, y, z) > V U_x, \emptyset, \emptyset / C(x, b, z) > V \emptyset, U_x, \emptyset / C(x, y, c) > V \emptyset, \emptyset, U_z$ z možnostmi (ne)eksplicitne izraženi, npr. $V U_x, U_y, U_z / V U_x, U_y, (U_z) / V U_x, (U_y), U_z / V(U_x), U_y, U_z / V U_x, (U_y, U_z)$ itn., – z upoštevanjem sobesedila (0): $C(a, b) > V U_x, 0 / V 0_x, U_y / V 0_x, 0, C(a, y) > V 0_x, \emptyset, C(x, b) > V \emptyset, 0; C(a, b, c) > V U_x, U_y, 0 / V U_x, 0, 0 / V U_x, 0, U_z / V 0_x, 0, U_z / V 0_x, U_y, 0 / V 0_x, 0, 0, C(a, b, z) > V U_x, 0, \emptyset / V 0_x, U_y, \emptyset / V 0_x, 0, \emptyset, C(a, y, c) > V U_x, \emptyset, 0 / V 0_x, \emptyset, U_z / V 0_x, \emptyset, 0$ itn. Vse posplošene logičnopomenske funkcije in obratci z vsemi možnimi različicami se lahko ponovijo še z vezljivostnimi kombinacijami predmetnih in nepredmetnih/pomenskopodstavnih udeležencev, npr. $P(x, p) / P(p, x) / P(p, q) / P(x, y, p) / P(x, p, y) / P(p, y, z) / P(x, p, q)$ itn. Nadaljnja obravnava pomensko- in strukturnoscladenjskih stavčnih obrazcev gre v smeri razvitja vseh možnih različic, npr. $P(x, p) > P[x, P_1(x_1)] > C[a, C_1(a_1)] > W[U_x, V U_{x1}]$ v *Peter se je prestrašil, da Marija umira* z možno pretvorbo $W[U_x, NV U_{x1}]$ v *Peter se je prestrašil smrti Marije* ali $P(x, p) > P[x, P_1(x_1, y)] > C[a, C_1(a_1, b)] > W[U_x, V U_{x1}, U_y]$ v *Andrej je ugotovil, da ta človek z njim manipulira* ali $P(x, y, p) > P[x, y, P_1(x_1, y_1)] > C[a, b, C_1(a_1, b)] > W[U_x, U_y, V(0_{x1}, U_{y1})]$ v *Dekle je nagovarjala sorodnika, naj prepriča tudi ostale* z možno pretvorbo $W[U_x, U_y, NV(0_{x1}, \emptyset_n)]$ v *Dekle je nagovarjala sorodnika k prepričevanju ostalih*.

Z vidika členitve po aktualnosti se izhodišče/tema (T) sporočanega in jedro/rema (R) sporočanega prerazporedi med povedje in udeležence na način $P(x) > C(a) > a_{(T)}$, $C_{(R)}$ in $P(x, y) > C(a, b) > a_{(T)}$, $C_{(R)} / b_{(T)}$, $C(a) / (a, b)_{(T)}$, $C_{(R)}$ in $C_1[a C_2(y)] > a_{(T)}$, $C_1[C_2(y)]_{(R)}$.

2.1 Upoštevane so vse kombinacije pomensko- in strukturoskladenjskih različic s povedki z zapolnjenimi ali nezapolnjenimi udeleženskimi vlogami, z upoštevanjem ali neupoštevanjem sobesedila. Nezaprte pomenske podstave stavčnih povedi so lahko a) brez upoštevanja sobesedila, z implicitnimi in eksplicitnimi obveznimi določili oz. udeleženci, ali b) z upoštevanjem sobesedila in zato z možnostno/neobvezno zapolnitvijo stavčnega položaja. Slednje je treba ločiti od stavčnih povedi z nezapolnjenim obveznim stavčnim položajem, kot je npr. redukcija osebkov v brezosebkih stavčnih vzorcih in pri neosebkih glagolskih oblikah tipa *plesoč, sprehajajoč; Vozilo se je takrat ..., Plesalo se je takrat tvist ...*. Stavčne povedi s povedkovimi glagoli tipa *priznal je, odločil se je, odvajal se je, obvezal/zavezal se je, obljubil je* vključujejo enega osebkovega udeleženca, npr. *Peter se je odločil, da odide / za odhod / za ločitev, Peter je priznal, da je storil napako, Peter se je odvajal kajenja / jecljanja, Peter je obljubil, da se poboljša, po dva osebkova udeleženca v večstavčni povedi pa lahko vezljivostno usklajujejo glagoli kot *obvezati se, prepričevati, priganjati/siliti, očitati/grajati, sumiti/sumničiti* v npr. *Ana je očitala Petru, da jo je razžalil / razsipno življenje, Ana sumiči Petra, da pred njo kaj skriva / za skrivanje nečesa pred njo, Ana je prepričevala Petra, da bi se z njo poročil / za poroko z njo* ipd.*

2.2 Predstavljeni so najtipičnejši stavčni obrazci z dvoudeleženskimi in troudeleženskimi glagoli v povedku.

Dvoudeleženski povedki (prvega/nížjega razreda)

- Vloge so zapolnjene > stavek oz. stavčni obrazec je zapolnjen/zaprto, brez upoštevanja sobesedila, $P(x, y) > C(a, b) > V(U_x, U_y)$: Peter se je oženil z Ano, Mati se je usmilila reveža, Don Kihot se je bojeval z mlino na veter, Jan je zahrepenel po ženi in otrocih, Marija se je zaljubila v svojega profesorja, Popotnik je zablodil / se je izgubil v neznanem mestu, Fantje izhajajo iz dobrih družin, Ana hrepeni po družbi, Vsi se podijo za Barbaro, Izumitelj se je zadovoljil s skromnim honorarjem, Srečna zvezda je bedela nad gospodom Zaglobom, Ljudožerec ne zaničuje človeka, Genij vedno nadvladuje / pokori povprečje.
- Vloge so nezapolnjene > stavek oz. stavčni obrazec ni zapolnjen/zaprto (* označuje nepravilno/nesmiselno rabo), brez upoštevanja sobesedila, $P(x, y) > C(a, y) > V(U_x, \emptyset_y / (U_y))$: Peter se je oženil, Marija se je zaljubila, Popotnik je zablodil, Don Kihot se je boril, Stranka bedi/nadzoruje, * Mati se je usmilila, * Jan je zahrepenel, * Fantje izhajajo, * Ana hrepeni / si želi, * Vsi se podijo za / zasledujejo, * Izumitelj se je zadovoljil, * Ljudožerec ne zaničuje.
- Vloge so zapolnjene > stavek oz. stavčni obrazec je zapolnjen/zaprto, z upoštevanjem sobesedila, $P(x, y) > C(a, b) > V(0_x / U_x, 0_y)$: Od časa do časa je pisal ženi, Psi so zalajali, dajoč znak gospodarjem, da varujejo, Gospod se je ponorčeval.

Troudeleženski povedki (prvega/nížjega razreda)

- Vloge so zapolnjene > stavek oz. stavčni obrazec je zapolnjen/zapr, brez upoštevanja sobesedila, $P(x, y, z) > C(a, b, c) > V(U_x, U_y, U_z)$: Prometej je ukradel ogenj bogovom, Jan je kupil hišo od obubožanega plemiča, Peter je podedoval imetje po stricu, Ana vara moža z njegovim najboljšim prijateljem, Peter si je izposodil avto od kolege, Ana je od staršev izvabila denar, Natakak je člane orkestra zamenjal z diplomati, Gospodar je predstavil obiskovalca svoji ženi, Peter vodi/spremlja Ano po Parizu, Zakonca sta iz sobe umaknila/odstranila pohištvo, Oče je vložil denar v banko, Strahopetec hrani svoje misli v tujih glavah, Bog nas je pustil v raj, Reševalci vlečejo iz ruševin umrle.
- Vloge so nezapolnjene > stavek oz. stavčni obrazec ni zapolnjen/zapr, brez upoštevanja sobesedila, $P(x, y, z) > C(a, b, z) > V(U_x, U_y, \emptyset_z)$: Prometej je ukradel ogenj, Jan je kupil hišo, Peter je podedoval imetje, Ana vara moža, Peter si je izposodil avto, Gospodar je predstavil obiskovalca, Zakonca sta odstranila vse pohištvo, Reševalci so zvekli umrle, * Natakak je člane orkestra zamenjal, * Peter vodi Ano, * Oče je vložil denar, * Strahopetec hrani svoje misli, * Bog nas je spustil.
Stavčni obrazec se ne ubesedi v celoti (* označuje nepravilne/nesmiselne povedi), $P(x, y, z) > C(a, y, c) > V(U_x, \emptyset_y, U_z)$: Jan krade samo obogatenim sleparjem, Banka posoja samo svojim stalnim strankam, * Jan je ukradel obogatenim sleparjem, * Banka je posodila svojim stalnim strankam, * Ana vara z najboljšim prijateljem, * Natakak je zamenjal z diplomati, * Zakonci so odstranili iz sobe, * Bog je spustil v raj. $P(x, y, z) > C(a, y, z) > V(U_x, \emptyset_y, \emptyset_z)$: Jan krade, Ta človek vara/izdaja // vedno je varal/izdajal.
- Vloge so zapolnjene > stavek oz. stavčni obrazec je zapolnjen/zapr, z upoštevanjem sobesedila, $P(x, y, z) > C(a, b, c) > V(U_x, U_y, 0_z)$: Kontrolor nas je spustil, Reševalci so zvekli umrle, Zakonci so odstranili vse pohištvo.

Dvoudeleženski povedki [drugega/višjega razreda]

Z vidika danega pomenskopodstavnega in izraznostrukturnega stavčnega obrazca oz. predvsem z vidika skladijskega pomena povedkovega glagola (in vršilca/nosilca opisanega dogajanja), se lahko ločuje notranje in zunanje sobesedilo. Glede na povedkov pomen je odločilna pomenskopskladijska obveznost oz. neobveznost udeleženca – t. i. notranje sobesedilo. Primer notranjega sobesedila je v *Peter se je odločil, da odpotuje iz Varšave* s stavčnim obrazcem $W[U_x, V \emptyset_{x1}, U_y]$ in primer zunanjega sobesedila v *Peter je priznal krajo* s stavčnim obrazcem $W[U_x, V 0_x, \emptyset_y, \emptyset_z]$ ali *Peter se je prestrašil, da umira* s stavčnim obrazcem $W[U_x, V 0_{x1}]$ ali *Sram ga je postalo, ker je zadremal* s stavčnim obrazcem $W[0_x, V 0_{x1}]$ ipd. Upoštevanje sobesedila v povedi *Sumi, da ne živi več* da različici pomenskopskladijskih in strukturoskladijskih obrazcev $C[a, C_1(x_1)] > W[0_x, V \emptyset_{x1}]$ ali $C[x, C_1(a_1)] > W[\emptyset_x, V 0_{x1}]$.

– Vloge v stavku oz. stavčnem obrazcu so zapolnjene, brez upoštevanja sobesedila, $P[x, P_1(x_1, y)] > C[a, C_1(x_1/a_1, b)] > W[U_x, V \emptyset/U_{x1}, U_y]$: Marija se slepi, da jo ljubiš,

Ana sumniči, da se je njen mož zaljubil v pomočnico, Bralec pomišlja, ali se avtor ne norčuje iz njega, Andrej domneva, da ta človek manipulira z njim, Monika se je dogovorila, da bi ji Peter od časa do časa pisal, Zdravnik ni vedel, da je njegovega pacienta ugrabila mafija.

- Vloge v stavku oz. stavčnem obrazcu so zapolnjene, z upoštevanjem sobesedila, $P [x, P_1(x_1, y)] > C [a, C_1(a_1, b)] > W [U_x, V 0_{x1}, U_y]$: Marija se slepi, da bo z enim pogledom v tebi vzbudila ljubezen, Peter se določil, da gre iz Varšave, Peter se je pretvarjal, da ne zna angleško. $P [x, P_1(x_1, y)] > C [a, C_1(a_1, b)] > W [U_x, NV 0_{x1}, U_y]$: Mati je priznala umor otroka, Peter se je začel sramovati svoje odkritosti zaradi dekleta, Ana je hlinila brezbržnost zaradi Jana, Profesor ni skrival svojega nezadovoljstva s študenti, Peter se ni odločil za poroko z Ano, Peter se ni odločil za predlog delodajalca, Glavni junak se umika avtorju skozi videnje vladajočega, Kralj se je odrekel vladanju nad osvojeno deželo, Fant si je prizadeval za simpatije kolegov.
- Vloge v stavku oz. stavčnem vzorcu so nezapolnjene, brez upoštevanja sobesedila, $P [x, P_1(x_1, y)] > C [a, C_1(a_1, b)] > W [U_x, \emptyset_p(0_{x1}, U_y)]$: Igralka se ni odrekla svojih oblačilom, gledališču in varšavskim opravljanjem, Oče se je odrekel svoji hčerki, ko je odšla v gledališče, Ne bo se te odrekel za vse zaklade na svetu, Peter se ne navdušuje nad tabo, Poslušen mož se boji svoje žene, Ana se je določila za avto, Banka zahteva garanta, Mož se je sporazumeval s psom, Gospodar je pričakoval goste, Ana pričakuje otroka.

Troudeleženski povedki [drugega/višjega razreda] z dvema predmetnima udeležencema

- Vloge v stavku oz. stavčnem vzorcu so nezapolnjene, z upoštevanjem sobesedila, $P [x, y, P_1(x_1, y_1)] > C [a, b, C_1(a_1, n)] > W [U_x, U_y, NV 0_{x1}, \emptyset_p(\emptyset_{x1} \dots \emptyset_n)]$: Dekle je nagovarjala sorodnika k ženitni pogodbi, Točaj je vrgel ven Leonove zapravljičve, To me obsojaš izdaje/ nezvestobe, Ljubosumnež s svojimi sumničenji trpinči svojo ženo, Sosedí so mlado ženo nagovorili k ponovni možitvi, Opogumim gospoda za poljub, vendar ne za ženitev, Predstojnik je od mene zahteval pokoro, Romantični ljubimec je prepričal dekle o svoji ljubezni, Žena je sumničila moža za nezvestobo, Naivne ženske ne predvidijo človeške pokvarjenosti, Jan je branil kolege pred nepravilnostjo, Obtoženi so krivili odvetnike pristranskosti, Ana pred gosti ni skrivala svojega nezadovoljstva.
- Vloge v stavku oz. stavčnem vzorcu so nezapolnjene, brez upoštevanja sobesedila, $P [x, y, P_1(x_1, y_1)] > C [a, b, C_1(a_1, n)] > W [U_x, U_y, \emptyset_p(\emptyset_{x1} \dots \emptyset_n)]$: Ana je neprestano sumničila moža / in bila brezumno ljubosumna/, Ljubosumnež trpinči svojo ženo, Jan je branil kolege, Satan je obsedel vse, Obtoženi so krivili odvetnike, Oče je odpustil hčerki, Policaj je kaznoval voznika.

Možnost izrazijskega izpusta pomenskoscladenjsko obveznega udeleženca je navadna pri povedkovih glagolih tipa *oženiti se, zaljubiti se, izgubiti se* v npr. *Janez se je oženil* (*z Ano*) $> V [U_x, (U_y)]$, *(Jan) se je oženil z Ano* $> V [U_x], U_y$, *Oženil se je* $> V [U_x, U_y]$.

2.3 Razmerja med izhodiščnim in pretvorbniimi stavčnimi obrazci povedi

V razmerjih med pomensko- in strukturnoskladenjskimi obrazci bistvene (konstitutivne) sestavine pomenske podstave povedi napovedujejo nekaj možnih pretvorbniih ubesedenih obrazcev (s posamostaljenimi povedji NV in NW in s simbolom $\emptyset_p$ za pomenskoskladenjsko podstavo zloženega povedka tipa *biti + Prid/Sam*):

Čudim se, da ga tako sovražiš – $P [P_1 (x \dots), y] > C [C_1 (a \dots), b] > W [V U_x \dots, U_y]$, *Tvoje sovrašтво do njega me čudi* – $P [P_1 (x \dots), y] > C [C_1 (a \dots), b] > W [NV U_x \dots, U_y]$;

Dvomim, ali bo Peter dobil predujem – $P [x, P_1 (x_1, q)] > C [a, C_1 (a_1, q)] > W [U_x, V U_{x_1}, \emptyset_p]$, *Dvomljivo je, ali bo Peter dobil predujem* – $P [p, Q_1 (x_1, q)] > C [p, C_1 (a_1, q)] > W [\emptyset_p, V U_{x_1}, \emptyset_p]$, *Predujem Petra je dvomljiv* – $P [P_1 (x \dots), q] > C [C_1 (a \dots), q] > W [NV U_x \dots, \emptyset_p]$.

2.3.1 Vzorčna predstavitev pretvorbniih zmožnosti oz. strukturnoskladenjskih zmožnosti v jeziku – od izhodiščnega do vseh možnih izpeljanih stavčnih obrazcev – je najpopolnejša z glagoli oz. povedki višjega/drugega razreda, za katere je značilna večja pomenska specializiranost, npr. stavčni obrazci z glagolom *prizadeti*:

- *To, da uprava zaprla podjetje, je prizadelo mesto*: $P [P_1(x_1 \dots), y] > C [C_1 (a_1 \dots), b] > W [V U_{x_1} \dots, U_y]$
- *Zaprte podjetja je prizadelo mesto*: $P [P_1(x_1 \dots), y] > C [C_1 (a_1 \dots), b] > W [NV U_{x_1} \dots, U_y]$
- *Uprava je prizadela mesto z zaprtjem podjetja*: $P [P_1(x_1 \dots), y] > C [C_1 (a_1 \dots), b] > W [U_{xpart}, U_y, NV U_{xpart}]$
- *Uprava je prizadela mesto s tem, ko je zaprla podjetje*: $P [P_1(x_1 \dots), y] > C [C_1 (a_1 \dots), b] > W [U_{xpart}, U_y, V U_{xpart}]$
- *Uprava podjetja je prizadela mesto*: $P [P_1(x_1 \dots), y] > C [C_1 (a_1 \dots), b] > W [U_{xpart}, U_y, \emptyset_{xpart}]$.

3 Stavčni obrazci v slovenskih leposlovnih in časopisnih besedilih

Popolni izpisi poglavij iz slovenskih besedil so dali najpogostejše in hkrati najtipičnejše slovenske stavčne obrazce – stavčne povedi, ki so tu označeni samo s končnimi eksplicitno izrazijskimi strukturnoskladenjskimi obrazci.

3.1 Popolni izpis poglavja iz umetnostnega besedila (513 stavkov iz romana Draga Jančarja, *Katarina, pav in jezuit*, Slovenska matica, 2000, str. 5–48) daje spodnja razmerja pogostnosti določenih stavčnih obrazcev s povedki nižjega/prvega razreda (V) in višjega/drugega razreda (W) po glagolskih pomenskih skupinah.

a) Stavčni obrazci s povedki nižjega/prvega razreda (V):

'ravanje/upravljanje'

Kadar obleče dolg suknjič in bele dokolenke $V 0_x U_y$, Tisti veliki človek je snel klobuk $V U_x U_y, \emptyset_z$, Prašičem so mazali noge in parklje z droženim žganjem $V 0_x U_y U_z$;

'ravanje s premikanjem'

Zato jih toliko raje nosi $V 0_x U_y$, Nosila si je v usta $V 0_x U_y$, Na koncu so prinesli na nosilih mogočno žensko $V 0_x U_y \emptyset_z$, Dajte si lasuljo nazaj na glavo $V U_x U_y U_z$;

'ravnanje s premikanjem dela telesa' / 'prehranjevanje'

Knezoškof je dvignil roko $V U_x U_y$, Sklenil je roke predse $V 0_x U_y$, Katarina si z ustnicami navlaži prst $V U_x U_y U_z$, Glavo obrača na vse strani $V 0_x U_y U_z$;

'prehranjevanje'

Zdaj je jedla vse $V 0_x U_y$, Zakaj zdaj vsi pijejo kavo $V U_x U_y$, On pa se naliže z žganjem $V 0_x U_y U_z$;

'govorjenje/mišljenje/intelektualna dejavnost'

So izgovarjale takšne besede $V 0_x U_y$, Šepeta nam svoje ogabne stavke $V 0_x U_y U_z$, Ona bo vse popoldne zapisovala številke o pridelku in prodaji $V U_x U_y \emptyset_z$, Meščeva svetloba je iz srebrne polsvetlobe izrisala temno senco $V U_x U_y$;

'stanje'

Nekdo je v prostoru $V U_x U_y$, Vrata tabernaklja so hudiča tu spodaj, v blatu pod našimi nogami $V U_x U_y$;

'soobstajanje'

Stiskali so se okrog mize pod črnim stropom $V 0_x U_y$, Kmetje so se stiskali pri vratih $V U_x U_y$;

'dogajanje' (*živeti*)

Sestra Kristina je živela v Ljubljani $V U_x U_y$, Živel je v Trstu $V 0_x U_y$, nasproti: In tega časa ni preživel samo na Dobravi $W 0_x U_y U_z$, So doživeli hude poplave $W 0_x U_p$;

'premikanje'

Lahko bi šla k sestri Kristini v Ljubljano $V 0_x U_y$, Je prihajal kot kadet z vojaške akademije $V U_x U_y$, In ljudje so tekli k vodam $V U_x U_y$.

b) Stavčni obrazci s povedki višjega/drugega razreda (W):

'naklonskost'

Vseeno hoče reči, da ne, da prosim ne $W 0_x W \emptyset_p$, Hoče vsem njim oropati dedno zemljo $W 0_x V U_y$, Vedno znova je želela slišati njegov raskavi ukazovalni glas $W 0_x V U_x$, Skušaj raje misliti na bele angele $W 0_x V U_y$;

'nikalnost'

Na njem ni videti drugega $W 0_p U_y$;

'faznost'

S samoumevno spretnostjo ji začne odpenjati gumbe na životu. $W 0_x VI U_y$;

'stanje/soobstajanje'

duševno:

Hrepenela je po njem $W 0_x \emptyset_p U$, Njen pogled je hrepenel za spretnim sukanjem sablje $W NV U_x$, Dekle in kuharica so se ji spočetka skrivaj posmehovale $W U_x U_y$;

telesno:

Vsi so zdaj napeto čakali, kaj bo rekel škof $W U_x U_p (V U_{x1})$, Kristinca ji je pomagala nakupiti oblek $W U_x VI U_{x1} U_y$;

'pojavnost'

Hladni zrak je oblit njen mokri in vroči obraz $W U_p U_y$, Vas na pobočju je obležala tudi v njenem snu $W U_x NV U_{x1} U_y$, Vsakršnih ljudi po krajih južne Avstrije se je polotila čudna vznemirjenost $W U_p(NV) U_y$;

'ravanje/upravljanje z možnim premikanjem'

Naj oni zaustavijo svoje vojne $W U_x V U_{x1} U_y$, Ali pa bi poiskal današnjega svetnika $W O_x U_y$,

Mnogi romarji iz vseh slovenskih dežel so se v srcih že pripravljali na sedmoletno romanje $W U_x NV U_{x1}$, Ni stopila v njegovo življenje $W O_x NV U_{x1} U_y$;

'govorjenje/mišljenje/opazovanje/druge intelektualne dejavnosti'

Spoznam se na posle in potovanja, je rekel $W U_x NV U_{x1}$, Naj ji kar prepove to sveto potovanje $W O_x NV U_{x1}$, Naglo priključ še Marka $W O_x U_y$, Narekoval je pismo na Dunaj $W O_x U_p$, Mihael je zahrumel, da se zaveda $W U_x V U_{x1} U_y$;

'sprejemanje'

Poslušala je robate artilerijske in konjeniške šale $W O_x U_p$, Poslušala je oddaljeno grmenje $W O_x NV$;

'razumevanje'

To Katarina že dolgo ve $W U_x U_p$, Ve, da se dobro in zlo spopadata. $W U_x V U_{x1} U_y$, Vedela je za ta posmeh $W O_x NV$, Janez Demšar je vse to vedel $W U_x U_p$, Pomislil je, da hoče njegova hči videti mesta nemških dežel in Francije $W U_x V U_{x1} U_y$;

'zaznavanje'

Tajnik vidi njegov obup $W U_x NV U_{x1}$, Boš videl, kaj zna jebež $W U_x V U_{x1} U_y$, Jo neprestano gleda $W O_x U_y$, Gledala jih je, kako se drug drugemu nalahno klanjajo $W O_x V U_y U_z$, Ljudje so bedeli in gledali v črne stropove $W U_x U_y$.

3.2 Popolni izpis časopisnih besedil (Tema dneva, Reševanje iraške in severnokorejske krize, Konvencija pod plazom dopolnil, Vatikan: državniki pred vrati apostolskih palač, S poti po Kosovu) osrednjega slovenskega dnevnika Delo (22. 2. 2003, XLV/43, str. 1–2, 4) daje spodnja razmerja pogostnosti določenih stavčnih (samo) strukturoskladenskih obrazcev, ki kažejo tudi posebnosti publicistične zvrstnosti.

Eno od izhodiščnih meril je delitev na povedke nižjega/prvega razreda (V) in na povedke višjega/drugega razreda (W) po upoštevanih glagolskih pomenskih skupinah: 'ravanje/upravljanje', 'spreminjanje', 'ravanje s premikanjem', 'ravanje s premikanjem dela telesa' / 'prehranjevanje', 'ravanje/upravljanje z možnim premikanjem', 'premikanje', 'govorjenje/mišljenje/opazovanje/druge intelektualne dejavnosti', 'sprejemanje', 'razumevanje', 'zaznavanje', 'stanje/lastnost (duševno/ telesno)', 'soobstojanje', 'stanje/soobstojanje', 'dogajanje' (*živeti*), 'pojavnost', 'naklonskost', 'nikalnost', 'faznost'.

Dolge večstavčne povedi je bilo potrebno razbiti na posamezne stavčne obrazce z povedki različne pomenskosestavinske stopnje:

a) Tema dneva (Ko boli glava, str. 1):

'ravnanje/upravljanje'

Težavno oblikovanje besedila predloga ustavnega zakona o spremembah evropskega člena, s katerim se bo naša država zaradi vstopa v mednarodne integracije odrekla delu suverenosti, kaže vsaj na dvojje: na strokovno izjemno zahtevno vsebino, ki jo je treba v hudi časovni stiski opredeliti na ustavni ravni, in na neodgovorno ravnanje politike, ki se je tedne izčrpavala z vprašanjem referendumu o vstopu Slovenije v EU in Nato $W\ N\ V\ O_x\ V\ U_y$;

'sprejemanje'/'razumevanje'

potem pa je nekaj ključnih ustavnopravnih rešitev (denimo o splošnem ali združenem pristopu pri pisanju evropskega člena) sprejela na hitro $V\ O_x\ U_y$;

'spreminjanje'

Ustavno smo se doslej spreminjali dvakrat (lastninska pravica tujcev, volilni sistem) in vedno smo to počeli, tako kot zdaj, tik pred zdajci $W\ U_x\ V\ U_{x1}$;

'spreminjanje'

Zaradi podpisa pridružitvenega sporazume smo leta 1997 na hitro spremenili 68. člen ustave $W\ U_x\ V\ U_{x1}\ U_y$;

'govorjenje'

zaradi odločbe ustavnega sodišča in volitev pred tremi leti pa ustavne člene, ki govorijo o tem, po kakšnem sistemu volimo $W\ U_x\ U_p\ (U_{x1}\ V\ U_y)$;

'stanje/lastnost (duševno/ telesno)'

Toda tokrat imajo lahko nedomišljene ustavne določbe bistveno usodnejše posledice kot pred leti $W\ N\ V\ O_p$;

'razumevanje'

gre za ključna vprašanja ustavne ureditve $W\ O_x\ N\ V\ O_{x1}\ U_y$;

'stanje/soobstajanje'

Razloga sta vsaj dva $V\ U_x\ (V\ U_{part})$;

'govorjenje/mišljenje/opazovanje/druge intelektualne dejavnosti'

Tudi zdaj oba s premierom Blairom upava, da se bo kriza razpletla v OZN, ne na bojišču $W\ U_x\ U_p\ (N\ V\ U_{x1}\ \dots)$;

'premikanje'

V soboto bo šel k papežu, ki še bolj odločno nasprotuje vojni v Iraku $V\ U_x\ U_y$.

b) Vatikan: državniki pred vrati apostolskih palač (str. 4):

'stanje/soobstajanje'

Vse poti vodijo k staremu papežu $V\ U_x\ U_y$;

'ravnanje/upravljanje' / 'naklonskost'

Politikom nikakor ne smemo dovoliti, da bi še bolj ločevali religije in jih spodbujali k spopadam, pravi Janez Pavel II $W\ \emptyset_x\ [V\ U_{x1}\ U_{y1}]$;

'govorjenje/mišljenje/opazovanje/druge intelektualne dejavnosti'

Pogovarja se z vsemi, prepričuje W 0_x U_y;

'ravanje/upravljanje z možnim premikanjem'

soje sle pošilja na vse strani, enkrat na glas, drugič na tiho W 0_x U_y;

'razumevanje'/'mišljenje'

in natančno vedo, koliko ga ima, svari, naj ne udarijo po Iraku W 0_x [V U_{x1} U_y].

c) S poti po Kosovu (str. 4):

'faznost'

Hkrati pa se je začela prava eksplozija albanskega prebivalstva na Kosovu in v južni Srbiji W NV U_x U_{...};

'ravanje/upravljanje'

Tedaj so v vsej Srbiji prešteli dobrih 530.000 Albancev V 0_x U_y;

'ravanje/upravljanje'

med popisom leta 1981 so jih samo na Kosovu zabeležili 1,2 milijona V 0_x U_y;

'stanje/soobstajanje' / 'naklonskost'

zdaj pa naj bi bila v pokrajini več kot dva milijona prebivalcev, čeprav meri le 10.887 kvadratnih kilometrov W U_x [V U_{x1} U_y].

Predstavljeni najtipičnejši stavčni obrazci v slovenščini, z dvoudeleženskimi in troudeleženskimi glagoli v povedku, so samo še potrdili tezo, da v jezikih praviloma prevladujejo povedkovi glagoli s specializiranim (sestavljenim) pomenom oz. t. i. glagoli višjega/drugega razreda.

4 Smiselna uporaba splošnih pomensko- in strukturnoskladenjskih obrazcev tudi v slovenščini potrjuje smiselnost vključevanja slovenščine v tovrstno primerjalno obravnavo slovanskih skladenj. Še bolj pomembno pa je, da je v okviru splošnosprejetih obrazcev dana možnost izpostavitve specifičnih pomensko- in strukturnoskladenjskih /ne/zmožnosti slovenščine.

VIRI IN LITERATURA

Delo XLV/43, 2003: Tema dneva, Dogodki dneva, Svet.

Drago JANČAR, 2000: *Katarina, pav in jezuit*. Ljubljana: Slovenska matica.

Stanisław KAROLAK, 2001: *Od semantyki do gramatyki*. Wybór rozpraw. Warszawa: Instytutacja Slawistyki PAN.

Ada VIDOVIČ MUHA, 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom). *Slavistična revija* XLI/1. 161–192.

-- 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: Govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Anna WIERZBICKA, 1972: *Semantic Primitives*. Frankfurt: Athäneum.

SUMMARY

The article presents the collaboration on the project »Comparative Slavic Syntax,« which also includes Slovene in the generalized comparative Slavic semantic syntactic paradigms. Since April 2001, Professor S. Karolak has been directing the work in terms of a generalized or, rather, universal semantic syntactic model with concrete examples of semantic syntactic and structural syntactic paradigms from Polish. The original aspect is onomasiological, presented in the following direction: logical semantic function $P(x, y) >$ semantic syntactic paradigm $C(a, b) >$ structural syntactic paradigm $V(U_x, U_y)$ in *Don Kihot se je vojskoval z mlini na veter* 'Don Quixote battled the windmills', *Peter je hrepenel po domu* 'Peter longed for home', *Marija se je zaljubila v sošolca* 'Maria fell in love with her classmate', etc. The differentiation between semantic syntactic and structural syntactic valency, in the semantic syntactic approach exposes the intention that is in terms of structural syntax confined to the minimal sentence paradigm (= only obligatorily expressed participants with respect to the intention of the specific verbal meaning; the differences between verbal meanings are explicitly expressed with the participant and/or its qualifier that is obligatorily written out). In connection with the possibility of the explicit (non)expression of the obligatory participant the context is taken into account as well. It turns out that within the universal paradigms it is possible to lay out the specific semantic syntactic and structural syntactic (non)capabilities of Slovene.